

De zaaier

De gelijkenis van de zaaier is overgeleverd in alle synoptische evangeliën (Matt. 13:1-9; Mark. 4:1-9 en Luk. 8:4-8). Een uitleg van deze gelijkenis is vastgelegd in Mattheüs 13:18-23; Markus 4:13-20 en Lukas 8:11-15.

Jezus zei: "Zie, de zaaier ging uit om te zaaien. En terwijl hij zaaide, vielen sommige zaden bij de weg, en de vogels kwamen en aten ze op. Andere nu vielen op de rotsachtige bodems, waar ze niet veel aarde hadden, en ze kwamen terstond op, doordat ze geen diepe aarde hadden. Toen echter de zon was opgegaan, verschroeyden ze, en doordat ze geen wortel hadden, verdorden ze. Andere zaden nu vielen tussen de dorens, en de dorens schoten op en verstikten ze. Andere zaden nu vielen in de goede aarde en gaven vrucht, het ene honderd-, het andere zestig- en het andere dertigvoudig. Wie oren heeft om te horen, laat hij horen" (Matt. 13:3-9).

Tussen de weergave van de drie evangeliëschrijvers bestaan sterke overeenkomsten, maar ook verschillen. Bij elk is de volgorde dezelfde:

1. zaad bij de weg wordt opgegeten;
2. zaad op de rotsgrond kiemt snel, maar verdort in de middaghitte;
3. zaad tussen de dorens wordt verstikt en
4. zaad in goede aarde draagt vrucht. Mattheüs spreekt over honderd-, zestig- en dertigvoudige opbrengst; Markus draait deze volgorde om en spreekt van dertig-, zestig- en honderdvoudige vrucht.

In tegenstelling tot de overige evangeliëschrijvers noemt Lukas alleen honderdvoudige vrucht (Luk. 8:8). Hij vertelt als enige dat zaad bij de weg niet alleen wordt opgegeten, maar ook wordt vertrapt. Verder spreekt hij niet over vogels zonder nadere aanduiding, maar over "vogels van de hemel" (Luk. 8:5). En hij vermeldt dat het zaad op de rotsgrond verdorde "omdat het geen vochtigheid had" (Luk. 8:6).

De symbolen van de gelijkenis

Van de symbolen in de gelijkenis gaf de Here Jezus de volgende verklaring:

1. Het *zaad* gebruikte Hij als beeld van "het Woord" (Mark. 4:14), meer specifiek "het Woord van het koninkrijk" (Matt. 13:19) of "het Woord van God" (Luk. 8:11);
2. van de *zaaier* gaf Hij geen verklaring. Maar dat was ook niet nodig. Indien het zaad het Woord van God is, dan kan de zaaier (althans in laatste instantie) niemand anders zijn dan God Zelf;
3. de *weg* is een aanduiding van keiharde grond, die volledig ongeschikt is voor het kiemen van zaad. Jezus gebruikte die als beeld van een hoorder die het Woord niet begrijpt (Matt. 13:18);
4. *vogels* zijn een beeld van handlangers van Gods tegenstander. Mattheüs noemt hem "de boze" (Matt. 13:19), Markus "de satan" (Mark. 4:15) en Lukas "de duivel" (Luk. 8:12). Vogels zijn er in het dagelijks leven 'als de kippen bij' om zaad dat open en bloot ligt op te eten;
5. het *opeten* van het zaad staat model voor: "het Woord wegnemen" (Mark. 4:15 en Luk. 8:12) of "wegroven" (Matt. 13:19). Handlangers van de boze roven het Woord weg opdat de hoorders "niet geloven en behouden worden" (Luk. 8:12). Zij willen voorkomen dat een hoorder het onthoudt en het begrijpt;
6. *rotsachtige bodems* zijn plaatsen met ondiepe aarde, waar het zaad niet echt wortel kan schieten en de hoeveelheid vocht beperkt is. Zaad dat daar valt, kiemt snel omdat ondiepe aarde spoedig warm wordt, maar bij gebrek aan vocht gaat de kiemplant ook weer snel te gronde. De rotsachtige bodems zijn een beeld van oppervlakkige hoorders die niet diepgaand door het Woord worden beïnvloed. Ze "nemen het Woord terstond met vreugde aan" (Matt. 13:20; Mark. 4:16 en Luk. 8:13), maar zijn mensen "van het ogenblik" (Matt. 13:21 en Mark.

- 4:17). Ze "geloven voor een tijd" (Luk. 8:13) en "hebben geen wortel in zichzelf" (Matt. 13:21; Mark. 4:17 en Luk. 8:13);
7. het *opgaan van de zon* staat model voor hitte en droogte die het leven van de kiemplant bedreigen. Volgens Jezus is dit een beeld van geloofsvervolging, verdrukking en beproeving (Matt. 13:21; Mark. 4:17 en Luk. 8:13);
 8. bij gebrek aan water kan een kiemplant door de zonnehitte *verschroeien en verdorren*. Jezus verklaarde dit als een aanduiding van afvallig worden en het geloof verliezen (Matt. 13:21; Mark. 4:17 en Luk. 8:13);
 9. wanneer zaad *tussen de dorens* valt, zal blijken dat distels sneller groeien dan het jonge graan. In de gelijkenis is dit een beeld van aardse beslommeringen die alle aandacht opeisen en na kortere of langere tijd geen ruimte voor het Woord meer overlaten. Het kan gaan om "zorgen" (Matt. 13:22; Mark. 4:19 en Luk. 8:14), maar ook om "het bedrieglijke van de rijkdom" (Matt. 13:22 en Mark. 4:19) dat de Heer omschrijft als de jacht om steeds méér te bezitten (Mark. 4:19), en het najagen van "de genietingen van het leven" (Luk. 8:14) en
 10. *goede aarde* is een aanduiding van grond die zodanig is voorbereid dat aan alle voorwaarden voor de ontwikkeling van het zaad is voldaan. Volgens de Here Jezus is dit een beeld van hoorders die diepgaand en blijvend door het Woord worden beïnvloed omdat ze het begrijpen en het ter harte nemen (Matt. 13:23; Mark. 4:20 en Luk. 8:15). Het Woord draagt in hun levens vrucht. De oogst waarop de zaaier had gehoopt, ontstaat.

De volgorde van de grondsoorten

De gelijkenis van de zaaier wordt doorgaans uitgelegd alsof deze zou leren dat waar en wanneer het Woord van God ook maar verkondigd wordt er altijd vier soorten hoorders zijn, terwijl het Woord slechts bij één van de vier het beoogde resultaat teweegbrengt. 'Let op hoe je luistert', zou Jezus willen zeggen, 'begrijp je wel wat je hoort? Heb je de kosten van gehoorzaamheid wel berekend? Heb je het onkruid in je hart wel opgeruimd? Ben je wel voldoende op je hoede voor wereldse invloeden?'

Onjuist is deze verklaring niet, maar wel onvolledig. Indien de gelijkenis bedoelde te leren dat er altijd en overal vier soorten hoorders zijn, dan zou de volgorde van de grondsoorten er weinig toe doen. Maar alle evangelieschrijvers vermelden de grondsoorten in dezelfde volgorde. In elke volgende grondsoort blijkt het daarin terechtgekomen zaad zich een stukje verder te kunnen ontwikkelen. Valt het in goede aarde dan kan het uiteindelijk tot volle wasdom komen.

1. Zaad bij de weg	kiemt niet, wordt door de vogels weg geroofd of door de mensen platgetrapt vóór het kiemen kan;
2. zaad op de rotsgrond	kiemt, maar het kiemplantje verdort in een vroeg ontwikkelingsstadium;
3. zaad tussen de dorens	kiemt en ontwikkelt zich normaal, maar de kiemplant wordt uiteindelijk verstikt door het sneller groeiende onkruid en
4. zaad in goede aarde	ontwikkelt zich volledig en draagt vrucht.

Bij elke volgende grondsoort blijft het daarin terechtgekomen zaad langer aanwezig. De volgorde van de grondsoorten weerspiegelt voortgaande ontwikkeling en is daarom ook een volgorde in de *tijd*.

De gelijkenis begint met het uitstrooien van het zaad, maar eindigt met de oogst. Pas in de oogsttijd kan men immers vaststellen hoeveel vrucht het zaad heeft voortgebracht. In de gelijkenissen die Jezus vertelde, is de oogsttijd een beeld van de "voleinding van de eeuw" (Matt. 13:39 en 49): de komst van het koninkrijk met kracht, het moment waarop onkruid en tarwe worden gescheiden (Matt. 13:30).¹ {1 Op deze 'eschatologische betekenis' van de gelijkenis van de zaaier is gewezen door Joachim Jeremias (*Die Gleichnisse Jesu* [Kurzausgabe], Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn 1976, 6. Auflage, blz. 101 en 102). In de meeste Bijbelcommentaren wordt deze betekenis over het hoofd gezien.} De gelijkenis van de zaaier vertelt over vergeefse inspanning en een teleurstellend resultaat,

maar bevat ook een hoopvolle profetie voor de toekomst. Tijdens het uitstrooien van het zaad lijkt het alsof er van het jonge gewas niets terechtkomt. Maar in de oogsttijd blijkt dat het zaad wel degelijk vrucht heeft voortgebracht, tegen ieders verwachting in en alle verwachtingen overtreffend. Tot honderdvoudige vrucht toe. Er staat immers geschreven: "Want zoals de regen en de sneeuw van de hemel neerdaalt en daarheen niet weerkeert, maar doorvochtigt eerst de aarde en maakt haar vruchtbaar en doet haar uitspruiten en geeft zaad aan de zaaier en brood aan de eter, zo zal Mijn Woord, dat uit Mijn mond uitgaat, ook zijn: het zal niet ledig tot Mij wederkeren, maar het zal doen wat Mij behaagt en dat volbrengen, waartoe Ik het zend" (Jes. 55:10 en 11).

In de gangbare uitleg wordt de gelijkenis van de zaaier betrokken op het gedrag van individuen. Hoorders worden vermaand om zich te onderzoeken en om na te gaan hoe ze naar het Woord van God luisteren.

Maar in het verhaal dat Jezus vertelde, ligt de nadruk op de ontwikkeling van het zaad. De gelijkenis betreft niet de redding van de enkeling maar de groei en de opbrengst van het gezaaide Woord. Het verhaal loopt uit op het binnenhalen van de oogst, nadat de boer met veel volharding zijn land heeft ingezaaid. Ondanks het feit dat er aanvankelijk van een oogst niets terecht leek te komen, is er uiteindelijk toch sprake van vrucht.

De verklaring

De zaaier zaait het Woord van God (Luk. 8:11), te weten het "Woord van het koninkrijk" (Matt. 13:19). Wat God laat verkondigen, is de boodschap: "Bekeert u, want het koninkrijk der hemelen is nabijgekomen" (Matt. 3:2; 4:17 en 10:7).

In het land Israël heeft deze boodschap driemaal geklonken.¹ {1 Op de viervoudige vervulling van de gelijkenis van de zaaier in de geschiedenis van het volk Israël is o.a. geweest door G.J. Pauptit (*Uit Israëls Profetie*, Den Haag: Uit de Schriften, 1933, blz. 306 en 344 en 345); door E.W. Bullinger (*Companion Bible*, aantekeningen bij Mattheüs 13) en door C.H. Welch (*Gelijkenissen, wonderen en tekenen*, Everread Uitgevers, blz. 50-59).} Allereerst uit de mond van Johannes de doper (Matt. 3:2). Vele inwoners van Judéa en de Jordaanstreek kwamen naar Johannes toe en lieten zich door hem dopen (Matt. 3:5-6). Zelfs enkele farizeeën en sadduceeën gingen naar de profeet luisteren, maar bij hen was er van geloof of ommekeer geen sprake (Matt. 3:7-10 en 21:32 en Luk. 3:7-9). De missie van Johannes had geen blijvend resultaat. De leiders van het volk bleven "boos en overspelig" (Matt. 12:39). Volgens de Here Jezus hadden Zijn tijdgenoten niet naar Johannes geluisterd: "Van de dagen nu van Johannes de doper tot nu toe wordt het koninkrijk der hemelen met geweld ingenomen [of: geweld aangedaan], en geweldenaars rukken het weg. Want alle profeten en de wet hebben tot op Johannes geprofeteerd. En als u het wilt aannemen, hij is Elia die zou komen. Wie oren heeft om te horen, laat hij horen. Met wie echter zal Ik dit geslacht vergelijken? Het is gelijk aan kinderen die op markten zitten en de anderen de woorden toeroepen: Wij hebben voor jullie op de fluit gespeeld en jullie hebben niet gedanst; wij hebben klaagliederen gezongen en jullie hebben niet geweeklaagd. Want Johannes is gekomen zonder te eten en te drinken, en zij zeggen: Een demon heeft hij. De Zoon des mensen is gekomen en heeft gegeten en gedronken, en zij zeggen: Zie, een mens die een gulzigaard en wijndrinker is, een vriend van tollenaars en zondaars ..." (Matt. 11:12-19).

In de Griekse tekst van Mattheüs 11:12 wordt voor 'wegrukken' hetzelfde werkwoord (Grieks: *harpazoo*) gebruikt als in Mattheüs 13:19: "Als iemand het Woord van het koninkrijk hoort en het niet verstaat, komt de boze en rooft weg (letterlijk: *rukt weg*) wat in zijn hart was gezaaid". Het optreden van Johannes was in veel opzichten te vergelijken met 'zaaien bij de weg'. De vogels zijn gekomen en hebben het zaad opgegeten.

Voor de tweede maal klonk het Woord uit de mond van de Heer en Zijn discipelen (Matt. 4:17 en 10:7). Aangezien Hij wonderen deed om te bewijzen dat het rijk nabij was (Mark. 16:20 en Hebr. 6:5), kwamen grote mensenmassa's op Hem af en werd Hij door vele nieuwsgierigen gevolgd. Maar de

godsdienstige leiders beweerden dat Hij demonen uitdreef met hulp van Beëlzebul, de overste van de demonen (Matt. 9:34; 10:25 en 12:24). De belangstelling van de menigten was vluchtig en hield geen stand. De meesten lieten Jezus weer spoedig in de steek (Luk. 4:28-30 en Joh. 6:66). Het volk koos Barabbas en liet 'de rabbi uit Nazareth' vallen (Matt. 27:21-26). Het optreden van Jezus en Zijn discipelen was te vergelijken met 'zaaien op rotsachtige bodem'. Velen leken oprechte belangstelling te hebben en de boodschap te aanvaarden, maar die belangstelling begon spoedig te tanen.

Voor de derde keer klonk het "Woord van het koninkrijk" uit de mond van de apostelen - nadat Jezus uit de doden was opgestaan en de Heilige Geest was uitgestort: "Hebt dan berouw en bekeert u, opdat uw zonden worden uitgewist, opdat de tijden van verkwikking komen van het aangezicht van de Heer en Hij de voor u voorbestemde Christus, Jezus, zendt, die de hemel moet opnemen tot op de tijden van de herstelling van alle dingen, waarvan God heeft gesproken door de mond van Zijn heilige profeten van oudsher" (Hand. 3:19-21).

De oproep van de apostelen had aanvankelijk groot succes. Er werden velen aan de gemeente toegevoegd (Hand. 2:41 en 47 en 6:7). Maar Lukas schetst ook toenemende tegenstand en afwijzing vanuit Israël, die uitliep op de steniging van Stefanus en op felle vervolging van de aanhangers van "de weg" (Hand. 7:54-8:3). Dorens en distels groeiden sneller dan het goede zaad. Toen de verwoesting van Jeruzalem voor de deur stond, schreef de auteur van de brief aan de Hebreëen over de situatie in Israël: "... het is onmogelijk hen die eens verlicht zijn geweest en van de hemelse gave geproefd hebben en deelgenoten van de Heilige Geest geworden zijn, en het goede Woord van God en de krachten van de toekomstige eeuw geproefd hebben en afgevallen zijn, nog eens te vernieuwen tot bekering, daar zij voor zichzelf de Zoon van God opnieuw kruisigen en openlijk te schande maken. Want de grond die de dikwijls daarop komende regen indrinkt en nuttig gewas voortbrengt voor hen ten behoeve van wie hij ook bebouwd wordt, ontvangt zegen van God; maar *als hij dorens en distels voortbrengt*, is hij verwerpelijk en de vervloeking nabij, en het einde ervan leidt tot verbranding" (Hebr. 6:4-8).

Omdat na verloop van enkele decennia de meeste gelovigen afvallig waren geworden en Israël 'dorens en distels had voortgebracht', werd het land in het jaar 70 verwoest door de Romeinen.

Uit de gelijkenis die Jezus vertelde, blijkt dat het Woord van het koninkrijk nog éénmaal zal klinken, en dan in "goede" - dat wil zeggen: goed voorbereide - aarde zal vallen. Dat zal zijn in het tijdperk dat voorafgaat aan 'de oogst', in de voleinding van de eeuw. De HERE heeft aangaande Zijn volk beloofd: "Zie, Ik zend u de profeet Elia, voordat de grote en geduchte dag des HEREN komt. Hij zal het hart der vaders terugvoeren tot de kinderen en het hart der kinderen tot hun vaders, opdat Ik niet kome en het land treffe met de ban" (Mal. 4:5) en "Ik zal hun afkerigheid genezen, Ik zal hen vrijwillig liefhebben, want Mijn toorn keert zich van hen af" (Hos. 14:5).

Deze belofte zal vervuld worden wanneer de verschijning van de Messias nabij is, opdat de 'heilige rest' van Israël het koninkrijk der hemelen kan binnengaan. Bekeerde Israëlieten zullen dan tegenover de volken van het komende rijk getuigen. Want Jezus heeft gezegd: "Dit evangelie van het koninkrijk [d.w.z. het goede nieuws dat het rijk nabij is] zal over het hele aardrijk worden gepredikt tot een getuigenis voor alle volken, en dan zal het einde komen" (Matt. 24:14).

De gelijkenis van de zaaier laat zien dat God het Woord van het koninkrijk lange tijd blijft uitstrooien, ogenschijnlijk zonder enig blijvend resultaat. Maar in de voleinding van de eeuw zal blijken dat het zaad toch een rijke oogst heeft voortgebracht. Evenals andere gelijkenissen ziet de vertelling van de zaaier uit naar de oogst: het moment waarop de vrucht wordt ingezameld en de opbrengst van de akker wordt vastgesteld.